

Orbán Krisztián

SZÁZ ÉV SZORONGÁS

A magyar politika a felzárkózás ellen

CSAK KÖRBE-KÖRBE

A magyar politika immáron száz éve akadályozza az ország felzárkózását. Szorongó, a túlélésük felől bizonytalan rezsimek uralták az országot az elmúlt évszázadban, amelyek a következő rendszerváltástól való rettegésükben csak a saját uralmuk meghosszabbítására koncentráltak. Utóbbihoz viszont pénz kellett, nagyon sok pénz. A finanszírozást mindegyikük először a hazai vagyonok einstandolásával, majd külföldi szponzorok bevonásával oldotta meg. Az einstand aláásta a fejlett országgá válás alapkövetelményét, a tulajdonbiztonságot, és végső soron bölcsőjében fojtotta meg az ország évszázados álmát, a nyugati felzárkózást. A gazdaságilag szintet lépni nem tudó, az erőforrásokat a saját fenntartására pazarló, így egyre kiszolgáltatottabb rezsimek lejárati idejét végül a külső finanszírozó helyzete határozta meg. Amikor pedig megbukott a rezsimek, jött a következő, amelyik aztán ismét ezt az utat járta végig, a szorongástól az einstandon és a függésen át a biztos bukásig.

Ebben a közegben a féltudású (ORBÁN 2007) intellektuális buherálás nagyon is természetes reakció az elit tagjai részéről. Ezekben a rezsimekben ugyanis az önbecsülésen kívül semmi nem ösztönöz a nemzetközi színvonalú teljesítményre, a releváns tudás megszerzéséhez szükséges erőforrások viszont épp azok számára érhetőek el könnyen, akiket nem az alkotás vágya hajt.

A szorongó rezsimek és a féltudású elit kölcsönösen újratermelik egymást. Előbbi lehúzza az utóbbit, amaz pedig intellektuális szürkességében képtelen megakadályozni, hogy a következő rendszerváltás ismét csak szorongó berendezkedést hozzon létre (ORBÁN 2009).

A NER „csak” egy mélyebb probléma fájdalmas tünete. Az ország fundamentális baját nem Orbán Viktor rendszere jelenti, hanem a magyar politika működésének immáron egy évszázada velünk élő torzulásai. Ezek teszik a mindenkori rezsimeket és rajtuk keresztül a magyar államot az ország felzárkózásának akadályává, sőt ellenségévé. Bár az egymást követő rendszerváltozások kudarcait a magyar politika betegsége okozta, a magyar elit volt az az orvos, amelyik nem kezelte betegét.

AZ EGYETLEN SIKERES FELZÁRKÓZÁSI PÁLYA

A nyugati fejlődési pályának az ipari forradalommal és a francia forradalommal kezdődő és mindmáig tartó, „modern” szakasza kiemelte a nyugati civilizációt az összes többi közül. A Nyugat rendkívül gazdag és erős lett, ami követendő mintává tette a többiek szemében. Elérhetetlen, megközelíthetetlen mintává. A nyugati modell pilléreit ugyanis rettentő nehéz reprodukálni. A jelenleg leginkább elfogadott magyarázat szerint három ilyen pillér van:

- a tulajdonjog hatékony védelme,
- a hatalommal rendelkezők megfelelő korlátozása,
- és hogy a politikai hatalommal megszerezhető vagyon mértéke eltörpül a tulajdon segítséggel megszerezhetőhöz képest.

Ezek a feltételek biztosítják, hogy fennmaradjon egy olyan széles tulajdonosi réteg, amelyik végső soron korlátozhatja a politikai hatalmat. Erkölcsi támaszt, és ha kell, egzisztenciát ad a visszaéléseket feltáró közalkalmazottnak, rendőröknek, ügyészeknek. Eltartja a politikai pártoktól független sajtót. Mindenekelőtt pedig életben tartja az önkény legnagyobb ellenfeleit, a magabíró kisközösségeket. Végső soron ez a széles tulajdonosi réteg teszi lehetővé a fékek és ellensúlyok rendszerének működését.

Mindez azért ilyen fontos, mert a politikus azért választotta hivatását, mert hatalomra akar kerülni és ott akar maradni. Ebből a vágyból azonban nem következik, hogy tettei során a közérdeket tartaná szem előtt. Épp ellenkezőleg: a csak a saját szempontjait érvényesítő, korlátok nélküli végrehajtó hatalom, függetlenül attól, hogy választásokon, szokásjogon vagy fegyvereken alapult, a történelem folyamán mindig a közérdek tartós csorbulását eredményezte.

A nyugati modell sem azért működik, mert a közérdeket más országokénál jobban szem előtt tartó politikusaik vannak. Még csak nem is azért, mert a szabályaik erősebben a közérdek irányába terelik a politikát. Mindez csak következmény. A modell lelke az a széles réteg, amelyik fenntartja és betartatja az ilyen szabályokat a végrehajtó hatalom birtokosaival.

A képlet tehát adott: azok az országok válnak fejlettek, amelyeknél elegendően sok, az államtól független tulajdonos van.

Nem elég, ha van néhány, az államtól függetlenül is gazdag ember, mert az a felállás az állammal való összejátszáshoz, oligarchikus uralomhoz vezet. Ugyanilyen rossz, ha a tulajdonosi réteg szélesebb, de valójában állami osztogatásból vagy a piacvédelem hasznából él. Az ő túlélésüknek ilyenkor nincs hosszú távon fenntartható alapja, folyamatos a politikától való függésük, ezért nyilván nem is működhetnek fékként és ellensúlyként. Sőt, ők lesznek a hatalomnak a legszemellenzősebben tapsikolók, a leggátlástala-

nabb lakájai, hisz a legtöbbet veszíthetik egy politikai változással. Az állam kegyéből létező tulajdonosok valójában a mindenkori önkény támaszai, és ezzel a hosszú távú leszakadás elősegítői.

De ha az államhoz való közelség ennyire veszélyes, akkor mit tegyenek a felzárkózni vágyó országok? Náluk esély sincs arra, hogy a független és fenntartható tulajdonosi réteg alapját jelentő versenyképes vállalkozások szerves módon terjedjenek el, hisz a fejlett országok tőkeerős vállalatai még azelőtt megfojtják őket, hogy elérhetnék a túléléshez szükséges kritikus méretet. Ők nem mondhatnak le a vállalkozások, a tulajdonosok állami megsegítéséről – ami viszont jó eséllyel a kárhozat útján indítja el őket.

Ezt a dilemmát annyira nehéz feloldani, hogy a nekiveselkedő országok döntő többsége bele is bukott. A felzárkózási kísérletek története megannyi hirtelen meggazdagodó, az állam emlőjébe két kézzel kapaszkodó vállalkozóval van tele. Ezek az ún. járadékvadászok a pénzért cserébe végigasszisztáltak vagy aktívan elősegítették a végrehajtó hatalom korábbi korlátainak lebontását, hogy végül az országukkal együtt visszazuhanjanak oda, ahonnan indultak.

Volt viszont néhány ország, Szingapúr, Korea, Japán, Finnország és Írország, ahol átvágták a csomót. Természetesen mindegyik a maga egyedi útját követte, de legalább egy dolog nagyon is közös volt bennük: felzárkózási stratégiájukban kulcsszerepet kapott az export. A külföldről szerzett bevételek pedig erősítették a tulajdonosok államtól való függetlenségét. Továbbá az exportőrök folyamatosan ki voltak téve a védett hazai piacokon kívüli megmérettetésnek, és így rá voltak kényszerítve a fenntartható üzleti modellek, a versenyképes szakértelem kialakítására. Emiatt a hatalom a nagy állami támogatások ellenére sem gyűrte maga alá a tulajdonosi réteget. Még a demokratikusnak ma sem nevezhető Szingapúr és a kilencvenes évek elejének autokratikus Koreája esetében is igaz, hogy a végrehajtó hatalom „természetes” önkényét hatékonyan korlátozta az ország tulajdonosi elitje. Ennek eredménye pedig a nyugati modell pilléreinek sikeres adaptációja volt.

MAGYARORSZÁG SZÁZÉVES KITÉRŐJE

Nálunk nem ez történt. A Monarchia részeként még a nyugati modellt építettük, és erről a pályáról nem Trianon lökött le minket, hanem az arra adott válaszaink.

A Horthy-rendszer lábbal tiporta a tulajdonjogot, hogy aztán Rákosi és Kádár kiterjessze ezt a logikát annak természetes konklúziójáig. Mindeközben meredeken zuhant a végrehajtó hatalom korlátozásának lehetősége. Ezzel párhuzamosan az államhoz való közelség egyre fontosabb forrása

lett a meggazdagodásnak. Kezdve az őrségváltás jegyében kiosztott állami koncessziókkal, majd a zsidó vagyonok szétosztásával, hogy aztán a kommunizmus idején már csak az állam segítségével lehessen pénzhez jutni. A hatalmon lévőköt pedig semmi nem is szorította a közérdek érvényesítésére, így csak azzal foglalkoztak, hogy minél inkább meghosszabbítsák saját hatalmukat.

Az 1920 és 1990 közt elkövetett bűnöket és hibákat aztán a posztkommunista rendszer sem orvosolta. Egyrészt demonstrálta, hogy mifelénk a tulajdonjog szentségét nemcsak a diktatúrák tagadják, hanem a demokratikus berendezkedés is. A régi tulajdonosok nem kapták vissza elvesztett javukat, az állami vagyont pedig nagyon gyorsan és valódi ellenőrzés nélkül privatizálta a kormány. Másrészt az államhoz való közelség megint jobban fizetett, mint bármi más. Ráadásul az exportpotenciállal rendelkező nagy cégek szinte mind tönkrementek vagy külföldi kézbe kerültek. Így aztán számottevő független tulajdonosi réteg sem jött létre. A végrehajtó hatalom hatékony korlátozása megint csak álom maradt.

A NER szintén többször illusztrálta, hogy a tulajdonjognak nincs valódi védelme Magyarországon (például magánnyugdíj, nyerőgépek, trafikok). Mint ahogy azt is, hogy nálunk sokkal jobban megéri a politikához dörgölőzni, mint valódi értéket teremteni. Ebben a felállásban aztán a végrehajtó hatalom könnyedén iktatta ki a már korábban is nagyon gyenge fékeket és ellensúlyokat a magyar politikai rendszerből.

Az elmúlt száz évben mind a négy hosszabb életű rezsím (Horthy, Kádár, posztkommunista, NER) azt ígérte, hogy az ő irányításukkal utolérjük majd a Nyugatot. Valószínűleg hitték is, amit ígértek. A valóságban azonban valamennyi épp e cél ellen dolgozott. A rezsím fenntartásának imperatívusza ugyanis rendre kikényszerítette a nyugati modell pilléreinek aláadását.

Így aztán száz éve nem tudjuk megközelíteni az 1910-es felzárkózási szintünket (a vásárlóerő-paritáson számított egy főre eső GDP-nk a németekéhez és az osztrákokéhoz kb. 20%-kal, a csehekéhez kb. 25%-kal állt közelebb akkor, mint 2015-ben). Ráadásul semmi okunk azt feltételezni, hogy az uniós pénzesőből lassan kifelé tartó országunk a következő évtizedben jobban muzsikálna.

A SZORONGÓ REZSIMEK ORSZÁGA

De miért ilyen destruktív a magyar politika? Mi az a közös pont a Horthy-, a Kádár-, a posztkommunista érában és a „nemzeti együttműködés” rendszerében, ami miatt mindegyik ellehetetlenítette a nyugati modell pilléreinek megerősödését? Mi vitte rá az összes rezsímet arra, hogy erőszakot tegye-

nek a tulajdonjogon? Hogy akár jobb meggyőződésük ellenére is az államon élőködőket hozzák helyzetbe? Hogy végül a közérdek követésének még a látszatát is elhagyják és csak a saját hatalmuk meghosszabbítására koncentrálnak?

Ezek a rendszerek bizonytalanok voltak önmagukban, pontosabban a hosszú távú túlélésükben. Egyiküket sem fogadta el ugyanis „magától értetődőnek” a magyar társadalom döntő többsége. Ennek híján viszont a nagyobb nehézségek idején szinte automatikusan merült fel a rendszerváltás gondolata. E lehetőség baljós árnyát az egyes rezsimek irányítói, egyébként teljes joggal, személyes egzisztenciális fenyegetésként élték meg. A „magától értetődés” hiánya így végső soron szorongó rezsimeket eredményezett.

A Horthy-rendszer királyságnak hívta magát, hogy az ezeréves legitimációs intézmény segítségével kompenzálja azt a tényt, hogy egy forradalmak által felforgatott országban végső soron fegyverrel ragadta magához a hatalmat. Közben azonban 1921-ben fegyverrel kergette el a visszatérni próbáló királyt. A király nélküli, sőt, királyellenes királyság fából vaskarikája nem is enyhített lényegesen a rendszer alapvető bizonytalanságán. A hosszú távú stabilizálás egyetlen lehetséges útjára, a magyar társadalom legalapvetőbb igényének kielégítésére viszont meg sem próbáltak rálépni Horthyék. A háború, a forradalmak, Trianon és a hiperinfláció által az eredeti világából kiforgatott, óriási szegénységben élő magyar tömegek alapvető szociális követelése, az országon belüli ordító vagyoni egyenlőtlenségek kezelése elől ugyanis elzárkóztak. Így aztán valóban indokolt volt a rendszer jövőjével kapcsolatos állandó szorongás. Amint azt Ungváry Krisztián *A Horthy-rendszer mérlege* című remekművében bemutatta, 1931-től, a nagy gazdasági válságtól kezdődően a rezsim folyamatos visszavonulásra kényszerült az alapjait megkérdőjelező, szociális forradalmat követelő plebejus erőkkal szemben.

A Kádár-éra még reménytelenebb alapokra épült. Idegen fegyverekkel, egy jelentős részben baloldali, nemzeti felkelés vérbe fojtásával született, és ez a bűne az utolsó pillanatáig kísértette. Nem csoda, hogy vezetői még a rezsim létezésének értelmét sem tudták máshogy meghatározni, mint hogy az alternatíva (egy Münnich- vagy később egy Biszku-rezsim) rosszabb lenne. Nem is tekintette magától értetődőnek a kommunista uralmat senki az országban („Ne félj, Iljics, nem tart ez örökké”).

Az 1990-ben létrejött posztkommunista rezsim deklarált alapelvei – a demokrácia, a széles körű szabadságjogok, a szociális piacgazdaság víziója – talán összhangban voltak a társadalom többségének elképzeléseivel. A mindennapi gyakorlat, a megvalósult szabályrendszer azonban sokkal inkább a kommunisták sikeres átmentési kísérleteként csapódott le. A volt MSZMP-vezetők, a munkásörök, az ügynökök, de még a körmös Bauer is érinthetetlenek maradtak, miközben az elszegényedő ország újgazdagjai és

véleményformálói rendre a nyolcvanas évek rendszerhű elitjéből kerültek ki. A felszínen antikommunista berendezkedést elsősorban a Kádár-rendszer haszonélvezői uralták. „Tetszetek volna forradalmat csinálni” – mondta erre Antall József, megvallva a rezsimek eredendő bűnét. A formális és a valódi hatalmi viszonyok közt meglévő óriási feszültséget csak az igazság elfedésével és a természetes igazságérzet elfojtásával lehetett fenntartani. Ezért nem kockáztathatta meg Horn Gyula, hogy az 1994-es választásokat toronymagasan megnyerő volt állampárt, az MSZP egyedül kormányozzon, és ezért jelentette a rezsimek haláltusájának kezdetét az őszi beszéd.

A NER ugyanezen az úton indult el és jutott még messzebb. A kétharmad nagyon ritka konstelláció eredménye volt: a vezető nélküli MSZP gyakorlatilag feladta a választást, a szabályok pedig lehetővé tették, hogy 53%-os szavazataránnyal teljhatalmat szerezzen egy párt. Ez a többség választási győzelemnek ugyan jelentős volt, rendszeralapításhoz viszont vékony talapzatot jelentett.

Ezért az össznemzeti felhatalmazásra hivatkozó NER-vezetők fajsúlyos intézkedéseiket rendszerint titokban készítették elő, és „az éjszaka leple alatt”, lehetőleg salátatörvénybe rejtve passzírozták át a parlamenten. A sehol le nem írt, de a rezsimek mindennapi működését valójában meghatározó szabályoknak pedig még ekkora elfogadottságuk sincs. Így aztán nem szabad, hogy a be nem avatottak közül bárki is a függöny mögé lásson. Közben a színpadon a valóságot elfedni hivatott, fókuszcsoportokon tesztelt előadás zajlik.

A szakadék a magánérdekek mentén alakított valódi és a magyar emberekről szóló elmesélt világ közt azonban éremlyítően mély. Ha csak egy kicsi ablak is nyílna az előbbire, akkora kontrasztot látna a magyar szavazó, amekkorát nem biztos, hogy elbír a rezsimek beágyazottsága. Ezért aztán a NER éppen olyan szorongó rezsimek, mint elődei. Mobiltelefonos „propagandaalkalmazás” létre redukálták a magyar sajtó nagy részét, de még így is életveszélynek élik meg egy mások által kezdeményezett népszavazás gondolatát. Vagy annak a lehetőségét, hogy akár a leggátlástalanabb, legnépszerűtlenebb NER-huszár nyilvánosan bukjon. De az elkerülhetetlen fideszes érintettségek miatt szóba sem kerülhetnek az ügynökakták, a kilencvenes évek maffia- vagy a kétezres évek oligarchavilágának sötét titkai sem.

A saját túlélésük miatt szorongó rezsimek irányították Magyarországot az elmúlt száz évben. Ez azonban nem akadályozta meg őket abban, hogy évtizedekig uralkodjanak.

SZORONGVA, DE A HATALOMBAN

A szóban forgó rezsimek vezetői előbb-utóbb valamennyien felismerték berendezkedésük veleszületett gyengeségét. Amikor pedig ez megtörtént, mindannyian ugyanúgy reagáltak, fokozatosan bebetonozva ezzel a Trianon utáni magyar politika új aranszabályait.

Elsősorban erősíteni próbálták híveik hatalmi helyzetét. Amilyen döntési pozícióba csak lehetett, az elkötelezett embereiket helyezték, és az állam erejét felhasználva kistaffirozták támogatói bázisukat. Másodsorban egyenlőségelet tettek a rendszerük és a nemzet túlélése közé, hogy aztán óriási elánnal lépjenek fel minden vélt vagy valós rendszerkritikával szemben. Aki nem deklarálta a rezsim iránti lojalitását, azt illegitimnek bélyegezték. Utóbbiból aztán bebörtönzések, lánchídi csata, szemkilövés vagy épp kopaszok általi agresszió következett. Harmadrészt pedig időről időre osztogatással próbálták fenntartani a magyar társadalom nyugati felzárkózásba vetett hitét.

A hatalommegtartás e szentháromsága – foglald el az összes fontos pozíciót, kooptáld az ellenzéked egyik és nyomd el a másik felét, időnként szórj egy kis pénzt a nép közé – nagyon sikeres volt. A Horthy-rendszer túlélte a nagy gazdasági világválságot és végül összesen 25 év csak megadatott neki. Kádár úgy regnálhatott bábként 33 éven át, hogy közben az országban nem alakult ki a lengyelhez hasonló, de még cseh típusú ellenzékiesség sem. A posztkommunista rezsim húsz extra évet adott a nyolcvanas évek réges-rég lejáratódott elitjének. A NER-ről pedig minden hajmeresztő húzása ellenére sem látni, hogy mikor bukna meg.

A félelem bére: einstand és függés

A túlélésnek azonban minden alkalommal ugyanazok a mellékhatásai voltak: a tulajdonbiztonság csökkenése és az egészségtelen külföldi kiszolgáltatottság erősödése. Így pedig egyre inkább letértünk a nyugati fejlődési pályáról.

Ez a túlélési stratégia nagyon-nagyon sok pénzbe kerül. Először is el kell tartani a saját kádereket. Fel kell hizlalni a saját oligarchákat, etetni a parancsra bármit végrehajtó tisztviselőket, koncot kell dobni a lojális ellenzéknek és meg kell fizetni a párt talpasait. Másrészt meg kell jutalmazni a törzsszavazókat. Nekik legalább annyira elégedetteknek kell lenniük, hogy a nehéz időkben is bátran felvállalják a munkahelyükön, a lakóközösségükben, a szülői értekezleten, hogy a rezsim hívei. Amelyik rezsimet ugyanis már a támogatói is szégyellik, az nagyon hamar elbukik. Harmadrészt, és ez a legdrágább dolog, biztosítani kell, hogy a társadalom többségének elkölthető jövedelme trendszerűen nőjön, hogy legalább a felzárkózás reménye megmaradjon nekik. E bizonytalan rezsimek számára ugyanis a széles körű reménytelenség *mindig* a rendszerváltás rémét vetíti előre.

A magyar állam sosem tudott annyi adót beszélni, hogy ezt a stratégiát tartósan finanszírozza. Ezért aztán az aktuális rezsimek nagyon hamar rákaptak a hazai magántulajdon könnyű ízére. Amikor ez már nem volt elég, akkor külföldi támogatók után néztek, akik valamilyen fausti alku részeként hajlandók voltak az aktuális rezsim hatalomban tartását pénzeln.

Horthyék legfontosabb hatalmi bázisát a nagybirtokosok jelentették, így az ő vagyonukhoz nem nyúlhattak. A honi zsidó tulajdon viszont nagyon hamar a célkeresztbe került. Először csak indirekt módon, a főleg zsidó tulajdonú cégek által dominált piacok állami újrafelosztása által, majd közvetlenül is, a vagyontárgyak einstandolásával igyekeztek kielégíteni a rezsim támaszainak igényeit. Bármennyire is sokat raboltak el, a nagy válságban megroppant országban ennél több kellett a sok milliónyi elszegényedett ember vízfelszín felett tartásához. Ezért aztán a németekhez fordultak, akik túlázott vásárlásokkal segélyezték a magyar államot (a téma nemzetközi szakirodalma, különösen Werner Abelshauser és Larry Neal munkái, egyértelműen cáfolják azt a fel-fel bukkanó hazai vélekedést, hogy valójában mi dotáltuk volna a németeket). Cserébe viszont iszonyatos árat fizettünk, hisz az öngyilkosság felé menetelő Berlinhez láncoltuk magunkat.

Kádár és csapata még kevesebbet várt az einstanddal. Már 1959-ben beindították a téészesítési hullámot, amely két év alatt a magyar paraszti birtokok túlnyomó többségét állami kontroll alá hajtotta, hogy aztán jövedelmüket a rezsim politikai céljai mentén osszák szét. Ez a pénz azonban nem sokáig volt elég, ezért Kádárék is a külföldhöz fordultak. 1968-tól kezdődően a Szovjetunió nyomott árú olajértékesítéssel szubvencionálta a magyar gazdaságot (az ellentétes honi legendák cáfolatára lásd MARRESE-VANOUS 1983). Amikor pedig ez sem volt elég, turbóra kapcsolt nyugati eladósodásunk (a kérdés alapműve MONG 2012). Ez a kettős, szovjet és nyugati függés aztán teljesen leszűkítette a rezsim mozgásterét is.

A posztkommunista berendezkedés szintén a tulajdonviszonyok átalkításával nyitott, bár hazai magántulajdon híján a korábbiakhoz képest egy kis csavarral. Az óriási állami vagyont privatizálta tolvajokat megszégyenítő gyorsasággal multinacionális cégeknek, hogy aztán a befolyó devizából megvásárolhassa a magyar társadalom nyugalalmát. Így nálunk nem bánysztüntetések és hajógyári sztrájkok, hanem majd egymillió rokkant- és korengedményes nyugdíjas szimbolizálta a kilencvenes éveket. A klienseket és csókosokat pedig részben a kisebb, főleg önkormányzati ingatlan privatizációk, részben pedig a számukra kényelmes helyzetet teremtő rendszer fennmaradásában érdekelt multinacionális cégek staffrozták ki. De ez a pénz sem volt elég mindenre, és a Medgyessy fémjelezte jóléti rendszerváltás elnevezésű idiotizmust már csak gyors nyugati eladósodással lehetett finanszírozni. A posztkommunista rezsim túlélése ettől kezdve már teljes

egészeben a tőkepiacok helyzetétől, illetve Magyarország ottani megítélésétől függött.

A NER is hasonló úton jár, mint elődei. A hazai tulajdon újraosztásával kezdték: gyorsan elvették és felélték a magánnyugdíjvagyonot, einstandolták a trafikokat, a nyerőgépzüzetet, a reklámfelületeket, a sajtó jelentős részét és megannyi vállalkozást. Ahhoz azonban, hogy széles körben jövedelememelkedést biztosítsanak, megint csak a külföldre volt szükség. Az Európai Unió a magyar történelemben példa nélkülinek számító nagyságrendű összeget, hét év alatt több mint tízezer milliárd forintnyi támogatást küldött Magyarországra. Ehhez jött még az az ezermilliárd forint, amelyet rendkívüli adók formájában a külföldi tulajdonú bankoktól csapolt le a NER. A hazánkra záporzó pénzeső lehetővé tette a nyugati felzárkózás illúziójának életben tartását, így végső soron biztosította a rezsिम túlélését. Ha azonban elzáródna a pénzcsap, akkor már évi kétezer milliárd forint, valamint az ahhoz kapcsolódó munkahelyek, az abból finanszírozott bérek és az így fizetett kliensek hiányoznának a NER Magyarországból.

Az elmúlt száz évben mindegyik hazai rezsिम nekilátott a tulajdonviszonyok öncélú újraszabásához és meg sem állt addig, amíg az ezzel kapcsolatos elképzeléseit át nem verte a magyar állam intézményrendszerén. Amikor pedig ez a pénz elfogyott, a külföldhöz fordultak és pumpolták azt egyre nagyobb intenzitással. Egy idő után pedig sorsuk összeforrt a külföldi finanszírozójukéval.

BUKÁS ÉS LESZAKADÁS

A mindenkori rezsिम szempontjából a függés bizonyult a fontosabb kérdésnek. Amíg ugyanis valamelyik nagyhatalom finanszírozta a hatalom megtartási stratégia költségeit, addig az aktuális rendszer is életben tudott maradni. Amikor azonban kiesett a szponzor, a hitleri Németország, a Szovjetunió, vagy amikor 2008-ban hirtelen befagytak a nyugati berendezkedéshez köthető nemzetközi tőkepiacok, akkor nagyon hamar vége lett a kitarított rendszer életének is. A NER jövője is elválaszthatatlan legfontosabb finanszírozója, az Európai Unió sorsának alakulásától.

Ez azonban csak az uralmon lévők perspektívája. Az ország jóléte szempontjából viszont nem ez, hanem a visszatérő einstand jelentette és jelenti az igazi problémát. Ez ugyanis aláássa a nyugati fejlődési modell mindhárom meghatározó pillérét. Nálunk visszatérően sérült és sérül a tulajdonbiztonság elve. Közben a hazai vagyon két-három évtizedenként megismétlődő újrafelosztása és a mindenkori csókosok menetrend szerinti feltőkésítése azt is jelenti, hogy politikai hatalommal lényegesen nagyobb pénzhez lehet jutni, mint alkotó, értékteremtő munkával. Ennek követke-

tében pedig nem is alakulhat ki valódi kontroll a hatalmon lévők fölött. Ez a nyugati modell szöges ellentéte.

A közepes fejlettségű országoknál, mint amilyen hazánk is, a fenti megközelítés a gazdaságtörténetben számtalanszor megfigyelt következményekhez vezet. Az érintett gazdaságok nem képesek a fejletté váláshoz elengedhetetlen hatékonysági szinten működni. Ezt a szintet ugyanis csak akkor lehetne elérni, ha a legfontosabb befektetési és működtetési döntéseket olyan emberek hoznák, továbbá a szabályozási kérdésekben olyan emberekre hallgatnának, akik világszinten értékelhető tudással rendelkeznek az adott témában. Ehhez viszont a valódi értékteremtő tevékenységet végzőknek kellene fűjniük a passzátszelet az adott országban. Ezzel szemben rendszerint a másokon élősködő ún. járadékvadászok teszik ezt, akik ha akarnának sem tudnának fejlett gazdaságot építeni. Így a felzárkózás elakad, majd visszajára fordul.

Ez a pálya szépen le is írható a rendelkezésre álló adatainkkal Kádárék és a posztkommunista rezsím esetében. Bár a Horthy-rendszerrel nincsenek megfelelő mélységű elemzéseink, gyakorlatilag lehetetlen, hogy ne rombolta volna drámai mértékben a gazdaság termelékenységét a legtapasztaltabb befektetők és üzletemberek működésének tudatos korlátozása – hogy Auschwitz hatásáról ne is beszéljünk.

A NER pedig az első évek szégyenlőssége után immáron nyíltan a zászlajára tűzte a hazai járadékvadászok uralta gazdaság megteremtését. Erre és nem másra utalt Láncki András, amikor azt mondta, hogy „amit [a rezsím kritikussai] korrupciónak neveznek, az gyakorlatilag a Fidesz legfőbb politikája”. Bár ez a stratégia a NER életének meghosszabbítása szempontjából logikus választás, az ország számára nem jelent mást, mint a nyugati modelltől való távolodást, a felzárkózási esély ismételt elszalasztását.

HOGYAN TOVÁBB, MAGYAR ELIT?

A NER-rel negyedszerre léptünk ugyanabba a folyóba. Biztosra vehetjük, hogy ez a rezsím is meg fog bukni. Valószínűleg azonban nem Orbán Viktor következő választási veresége alkalmával. Ahogyan az ő 1998-as győzelme sem hozta el az MSZP-re szabott posztkommunista rendszer végét, ugyanúgy a NER is talpon maradna hasonló esetben. Egy rendszerváltáshoz földindulás kell, amit az elmúlt száz évben mindig az ország külső finanszírozásának megingása hozott el.

A felzárkózási esélyeink szempontjából azonban nem az időzítés az igazi kérdés, hanem hogy hogyan lehetne a következő rezsímet kiszakítani a magyar politika százéves szorongásából, mi kell ahhoz, hogy ez „magától értetődő” lehessen a politikai közösség döntő többsége számára. Hogy így

aztán megengedhesse magának azt a luxust, hogy ne rombolja, hanem erősítse a nyugati modell pilléreit Magyarországon. Hogy végre teljes mellszélességgel támogathasson egy exportalapú felzárkózási stratégiát.

Ezt a folyamatot a magyar elitnek kell elindítania. Nem a levitézlett egykori és jelenlegi kurzuslovagoknak, akik számos, hagyományosan az elithez társított pozíciót birtokoltak vagy birtokolnak, hanem azoknak, akik valódi teljesítménnyel próbálják megkülönböztetni magukat. Ha úgy tesszik, a „teljesítményelitnek”.

Először is el kell engedni a rezsikonform politikát. Ahogy Tölgyessy Péter rámutatott, nemcsak a kormány, de a parlamenti ellenzék is a NER része. Le kell továbbá számolni azzal az illúzióval, hogy a rendszer megreformálható vagy konszolidálható. A jobbító szándékú kezdeményezések ugyanis előbb-utóbb beleütköznek a NER túlélési ösztönébe, és akkor vagy elhalnak, vagy a hatalom a saját céljainak megfelelően torzítja el őket.

Ez a helyzet is rímel az elmúlt száz évre. Az 1968-ben indított új gazdasági mechanizmus minden jó szándéka ellenére sem vihette az országot közelebb a Nyugathoz, mert amint beindult, maga a rezsिम fojtotta meg. De ugyanígy eleve bukásra ítéltetett a posztkommunista rezsिम legnagyobb szabású reformja, a magánnyugdíjrendszer. A tervezőasztalon még kifejezetten előremutató elképzelésből a megvalósítás során a rezsिम működését kiválóan leképező járadékvadász szisztéma alakult ki.

Az új magyar elit politikában tevékenykedni vágyó részének nincs más választása, mint a NER biztosította kereteken kívül politizálni. Így persze nincs állami támogatás és nincsenek garantált MTI-megjelenések sem. Cserébe viszont elkerülhető a rezsिम általi kompromittálódás, ami annak idején megakadályozta, hogy az 1990-es rendszerváltó politikai réteg és a 2010 utáni Fidesz megnyissa az ügynökaktákat vagy feltárja a korábbi gazemberseégeket, azaz hogy legalább egy megkésett kísérletet tegyenek a magától értetődő rendszer kialakítására.

De az új magyar elitnek van más, a politikánál fontosabb feladata egy szorongás nélküli rezsिम előkészítésében. Olyasmi, amit tényleg csak az elit végezhet el.

Ahogy az ország távolodik a Nyugattól, úgy válik egyre fontosabbá, hogy az elit tagjai legalább a saját személyes felzárkózásukat megvalósítsák. Külföldi tanulmányok, nemzetközi szintű munkahelyek és alkotások, exportra termelő vagy szolgáltató vállalkozások: ezek az egyéni felzárkózási csatornái. Nem fogjuk velük megváltani Magyarországot, de minden egyes ilyen lépéssel elősegítjük, hogy egy esetleg létrejövő „magától értetődő” rezsिमnek legyen kiket támogatni és mintaként állítani.

Az egyéni felzárkózási sorozatán túl az elit felelőssége lenne megválaszolni azt, hogy mitől is lehetne egy új berendezkedés „magától értetődő” a magyar politikai közösség számára. Mert erről egyelőre szinte semmit

nem tudunk. Ha pedig nem akarjuk, hogy a jövő rendszerváltói, 1990-es és 2010-es elődeikhez hasonlóan, a saját rövid távú szempontjaik mentén alkítsák ki az új rezsimet, akkor válaszokra lesz szükség.

A siránkozás és átkozódás helyett példát és utat kell mutatni. A mainál sokkal több példát arra, hogy itthonról is lehet nemzetközi szinten alkotni, és utat egy „magától értetődő” új rezsim felé.

HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

- MARRESE–VAŇOUS 1983 Michael MARRESE – Jan VAŇOUS: *Soviet Subsidization of Trade with Eastern Europe: a Soviet Perspective*, Berkeley, University of California, 1983.
- MONG 2012 MONG Attila: *Kádár hitele. A magyar államadósság története 1956–1990*, Budapest, Libri, 2012.
- ORBÁN 2007 ORBÁN Krisztián: *A féltudású magyar elit*, 2007, index.hu = goo.gl/1xw8U
- ORBÁN 2009 ORBÁN Krisztián: *A negyedszázados esély, avagy a féltudású politikai elit alkonya*, 2009, index.hu = goo.gl/s2YLku